

„Posebno hvale vredno je, da ste slišali, kakó se ljudem in živini v sili pomaga. Koliko je starih ljudi, ki tega ne vejo. Poznate domače reči, škodljive in dobre; pa tudi dežele in ljudi, kateri krog vas živijo. V cerkvi pri keršanskem nauku sem posebno zadovoljn. Blizo se je tudi vašim staršem in gospodarjem dobro zdelo, kako ste gladko in čvrsto odgovarjali. Za te mesence, katere ste v šolo hodili, se že zajde, kar znate. Pa nikar ne mislite, da je zadosti; le začetek nauka je to, ne pa konec. Sami se morte zdaj gnati in poskušati, kar ste se v šoli učili.“

S temi besedami ne označuje Slomšek zeló ob kratkem le vsebine poučnega dela „Blažeta in Nežice“, ampak tudi svrha svoje nedeljske šole. Njemu je nedeljska šola začetek, ne pa nadaljevanje ali konec pouka.

V teh besedah najdemo tudi povod sledečim (zadnjim) desetim knjiginim odstavkom. V teh odstavkih nam opisuje Slomšek nadaljnje življenje Blažeta in Nežice. Temu življenju je postavil dva glavna smotra. Pokazati je hotel v dejanskem življenji, da „je mladini najbolj treba modre šole za srečno življenje“, in da je slovenskim otrokom treba v šoli le „toljko naučiti se nemškega branja, da se lahko nemščine lotijo, ako bo komu potreba“.*)

(Konec prih.)

Knjiga Slovénka

v
XIX. veku.

Dr. Lovro Toman r. 10. avg. 1827 v Kamnigorici, prve in srednje šole zvršil v Ljubljani, pravoslovne nekaj v Beču nekaj v Gradcu, odvetnik bil najprej v Radolici, poslej v Ljubljani, tajnik kupčijski in trgovski zbornici, predsednik Slovenski Matici, deželni in državni poslanec, u. 15. avg. 1870 v Rodavnu poleg Dunaja, a pokopan v rakvi družine Tomanove v Kamnigorici.

Prvikrat je L. Toman kot učenec govornišтва javno stopil na oder, kedar je imel slavnostni govor, pesem dr. Prešernovo, na čast J. Hradeckitu, županu Ljubljanskemu, dne 27. jun. 1845 na mestnem strelišču, kjer se je prav dobro skazal (Vid. Novic. 1845 l. 27. — Ltps. Matic. Slov. 1875 str. 174 itd.). — Sam pa se je Kamnogórski oglasil v a) Novicah 1847 l. 36 v pesmici

Prostost.

<p>1. O veselim jutra zóru
Bil sim že na hišnim dvoru,
Kar en tičik perskakljá;
O, ni mogel perleteti,
Se mu mora milo zdeti, —
Zderta je perútica.</p>	<p>2. Matica za njim peršviga,
Posvari ga, mu pomiga,
Kam de revčik naj hiti;
Kak se spenja, kak skakuje,
Zdraven milo požaluje,
De obeh perutic ni.</p>
<p>3. Kupe zernja zdej zagleda,
Jih obskakje, jih obseda,
Neprehvaljen so mu raj;
Matica pa mu zapoje:
Varuj, varuj, dete moje!
De kdo ne zasači naj.</p>	<p>4. Meni se pa tičik smili,
Mislim, kak de v hudi sili
Malo zernja le dobí.
„Bodi moj, te bom napajal,
Pital dobro, ne nagajal,
Dal ti dosti vsih reči“.</p>
<p>5. Kar se mati je oglasila:
„Sinek, kaj sim te svarila,
O brezskerbna ti mladost!“
Tičik zdaj vso moč si vzame,
In se vzdigne ter objame
U zavetji ga prostost.</p>	<p>6. Zdej zažvergolita sladke,
Glasne pesmi mile in gladke,
De razlega se nebó. —
Mislim, de sta hvalo pela,
Ko jih sužnost ni objela; —
Súžen biti je strašné!</p>

*) Dan danes bi Slomšek nemščini v ljudskeji šoli še te malenkosti ne priznal; pot bi sedanjega Blažeta ne peljala več mej Nemce, ampak mej brate na Balkanu.

Pričujoča pesem znači nekako vso poezijo Tomanovo, iz ktere je priobčeval posebej jih l. 1848 po Novicah na pr. „Edinost, Avstrije zvezda, Slovenskim dekletam“, pa b) v Sloveniji l. 1848 na pr. „Tri rožice, Slovenska mati, Slavjanski goslar“, l. 1849 „Moje pesmice, Ljudmila“. L. 1848 je ondi str. 152 zapel jo „Pervi slovenski pesnici Fani Hausman“ (vid. Celjsk. Novin. l. 18), in l. 1849 št. 16 „V spominj Martina Semrajca“ na pr.:

Premilo mertvaško zvonjenje zapoje,
 Iz sveta pokličé rojaka nam proč,
 Prijatla, oporo pogumnosti moje,
 Rojakam in domu prihodno pomoč.

Sovražna osoda! si brata mi vzela,
 Človeštvu junaka, Slovenji sinu,
 Ki mu rojenica že v zibki je vnela
 Željã hrepenenje za srečo rodu itd. itd.

Martin Semrajc (Smrajc) je bil roj. 10. okt. 1825 v Tomačevem na Savi, učil se v srednjih šolah v Ljubljani, pravoznanstva na Dunaju, a u. 3. febr. 1849 domá. Toman preslavlja njegove prijetne strune, njegove pesmi. V Sloveniji l. 1848 je št. 7 čitati pesem „Triglav“, št. 8 „Slovó pri odhodu na vojsko“ (On — Ona, Oba); l. 1849 št. 12 „Slovenca zakladi“ (vera, car, domovina, slavjanski bratje), ktere je zložil Martin Semrajčovi. Po krasnem napevu najbolj priljubljena je pesen (p. v kitici prvi in zadnji):

Triglav.

V gorensko oziram se skalnato stran,
 Triglava blišé se verhovi,
 Prot jasnemu nebu kupi velikan,
 Kaj delajo — gleda — sinovi.
 On vidil je zgodbo Slovenje otrok,
 Je slišal njih petje in vrisk in njih jok.
 Vse je vihar razdjal,
 Narod je zmirej stal,
 Gledal nad Triglavom neba obok . . .

Verige žulile so nas do kosti,
 Krivice so vrat naš klonile. —
 Evrope zdaj jezne se pol oprosti, —
 Svobodno slovenske tud Vile
 Zapojte, sinovam naj v serce doni,
 De vikši dolžnosti in slavníši ni,
 Kot v domovine čast,
 Blagor in srečno rast
 Delati, dokler naš Triglav stojí!

c) Glasi Domorodni. Lovre Toman. V Ljubljani 1849. 8. 135. Nat. R. Eger. Zal. in prod. E. Hohn. — Slovenski mladini — poklanja svoje pesmice, in v živi besedi vzbuja rojake v predgovoru — pisanem v Kamnigorici na dan sv. Jeronima 1848 — na pr.: „Čas sužnih dni in lastne nemarnosti nas je zagrebel v prepade, kjer ni bilo zaznati ne obdelovanja in prida perrojenih narodnih pravic ne izvirniga izobraženja lastnih moči. Spali smo; . . sužnost pobegnula je in svoboda prisijala . . . Vzdignite glave kviško — Slovenije — verli sinovi! . . . Spoznajmo, kaj smo? kaj hočemo? kaj moramo biti! — Slovenci, Austrije udje, smo sinovi velike matere Slave, otroci človeštva po zemlji razširjeniga. . . Draga mladina slovenska! . . . Čuj marljivo pesmice mladiga serca vnetiga žarkov trojnih zvezdic: Boga, svobode, domovine. V Bogu, v svobodi, v domovini naj sklene in veže tvoja se misel in tvoje djanje s pesmicami mojimi“. — V pesmih teh vse živi, se giblje, vse šumi in kupi. . . V pretresu slovenskih pesnikov (Lj. Časnik l. 1850) se mu očita, da se ni ravnal po pravilu: *Num prematur in annum!* Nektere so vendar vzlasi po milih napevih se jako razširile na pr.: Na razhodu (dragih součencov 3. serpnjika 1847: Kje so časi, kje so dnovi, — Ko smo Slave mi sinovi — Vedno bili združeni); Savica (Noč na nebu zvezdice peržiga . .); Tri rožice (Mati lepa, mlada mati . .); Človek brez rodoljubja (Novic. 1849 l. 15) itd. — Tako še L. v Novicah l. 12 hvalo daje Gospodu L. Tomanu, slovenskimu pesniku, po prebranih njegovih poezijah, ravno na svitlo danih na pr.:

Pérvo k si stópil v plán Triglava, se Kóm Ti prikaže,
 Rójen si tam, kjer pení Save se bistri tečaj;
 Udé imaš krepke, sérce je mило, slovensko Ti bije,
 Vse kar Slovana cení, Tvoja gotova je last itd. —

L. 1850 je Kamnogorski v Novic. str. 92 priobčil „Žaljice na grobu Lavoslave Kersnikove“; l. 30 veličastni spev „Radecki“ po geslu: »Kjer je um vodja trum — Zmaga se dobi — Kjer sercé sod' versté — Zmaga ne zbeži; l. 47 „Zdravlica“ za pevanje v družbi itd. — Nato je oglašil se časih v d) Slovenski Bčeli l. 1850 na pr. v pesmici „Luna“, l. 1851 „Zdravlica“; v kratkih poročilih z imenom Zoridan (Zoridanovič) p. „Perva beseda v Gradcu 23. marca l. 1851; Slepí umetnik itd.“ — Tako tudi v e) Zori R. Razlagovi l. 1852 t. I: Milotinke I—VI (I in II v Cirilici), ktere je nadaljeval v „Slov. Bčeli“ 1852 č. 4: VII. Zvon — podoba itd. „Vlastencu g. T (erpincu) u spomin“. Poleg Cuznerja iz némškoga: Spominčica; Vijolčica; Pri vodici; O slovesu. O glasju z namero na -oga, -ega, -iga itd. (str. 115—126). — L. 1853 t. II. v Zori: Prorokba (1453—1853). Milotinke: Križ i gerb. Dve solzi. Uzrok vére. Huda osoda. Prošnja. Plamice 1—10. —

V tej dobi prinese i f) Zgodnja Danica l. 1852 tri pesmi L. Tomanove, soneta „Katoliška cerkev“ št. 11 pa „Grob“ št. 18 in št. 13 vzvišeni spev „Genitori“! — Na razgled bodi:

Katoliška cerkev.

Glej čuda, — tam krog skale starosíve
Se vekodavna lipa vkorenuje,
V dvanajst se krepkih deblov razcepuje,
In debela v veje, perca nebrojive.

Podoba ta prečudna — cerkev naša
Iz „Kristusa“ dvanajst se jih izhaja
Učiteljev, se vernih broj naraša;

In izpod skale kapljice hladive
Potoček se sreberni prolivuje,
Ki v soncu naj žarečjem se vsahnuje,
Ki je vodice čiste, vedno žive.

Na terdno skalo — vero se naslanja,
Iz nje ljubezen zvirá, nas napaja,
In teče v vsih nezgodah brez nehanja.

L. 1853 dne 22. sept. se je Dr. Lovro Toman poročil z Josipino Turnogradska, s ktero je pa le malo časa živel, največ v Gradcu, kjer mu je umrla prerano. Za njo žaluje draga domovina, in — kakor poje mladi Jos. Stritar (Novic. str. 204), cvetica ljubeznjiva ostala bode nepozabljiva v srcu vsacega Slovenije sina, kajti bila je iskrena, duhovita Slovenka. Spominek na grobu ima s tem-le napisom:

Tù leži

Josipina Turnogradska,

slovenska pisateljica; rojena Urbančič 9. julija 1833. l.,

umrla omožena Tomanova 1. junija 1854. l.

„Kdor dušno živi, ne umrje“.

Najprej se je **Josipina Turnogradska** prikazala v a) Slovenski Bčeli l. 1851 s povestico: „Nedolžnost in sila“. — „S izverstnim delom ste stopili v kolo naših pisateljev. Ne opešajte na potu nastopljenem. Bodite zvezda predhodnica in izgled našim dragim slovenskim sestricam, blagorodnej gospodičini J. Turnogradskej čestita vredništvo (str. 64) ter pravi: Vaša krasna povest „Izdajstvo in sprava“ bode čisto nepremenjena prihodnjič natisnjena“ (Vid. 1. marc. 1851). — „Slavjanski mučenik (1. maj.); Svatoboj pušavnik (15. avg.); Zvestoba do smerti (1. nov.)“ — V tečaju III. č. 2 nahaja se pesem njena „Zmiraj krasna je narava“. — V b) Zori R. Razlagovi l. 1852 čitati je od Josipine Turnogradske povest „Boris“ (str. 58—66); l. 1853 pa povest „Tverdislav“ (str. 113—127) in po narodnoj pripovedki „Rožmanova Lēčica“ (str. 128—140). — Dr. L. Toman — prežaljen o smrti njeni — je sebi in svojim v tolažbo zložil pesem „Vdanost v voljo božjo“, ktere poslednja — sedma — kitica se glasi na pr.:

Ti si dal, in ti si vzeti!
Vendar bom ti hvalo pel,
Naj zgodi se mi, kar koli,
Vse je prav po tvoji volji.

Vse je prav, al' jasno sije,
Al' se solnce nam zakrije,
Saj, ki vzel, ti bodeš dal,
Da bo „večni dan“ sijal.

„Ali bi ne bilo prav, da bi se naši prerano umerli Josipini Turnogradski s tim spominek postavil, da bi se vsi njeni spisi v eno delce natisnjeni na svetlo dali? Gosp. dr. Toman ima gotovo obraz rajnke, ki naj bi se tudi ti knjižici pridjal, kakor bi tudi njeni napevi se lepo podali ti zberki itd.“ — poprašuje J. Levičnik v Novicah (str. 256). — Nato je Dr. Lovro Toman odgovoril v premilem spisku „O literarni zapuščini Josipine Turnogradske Tomanove“ v c) Novicah 1854 l. 68. 69 z glasilko: »Kdor angelja pogreša, joka naj z menoj!« (Young)«. Tu piše na pr.: „Spomnile ste domu koristne Novice zapuščine Josipine Turnogradske — i to mi je razvezalo potrebne besede sledeče, ki jih, ako ravno s presunjenim sercom, stavim zato, ker čutim, da sem jih domovini, rojakom, spominu i neizginljivi ljubezni prečudnega bitja dolžan . . . Namen teh verstic je le, Slovanom, ki so sledili z radostnim sercem i paznim okom nje spisovanju, i ki se žalostni po nji ozirajo, povedati: kaj i koliko je rajna spisala, da nje dela ne bodo poginile, temveč vse skerbno sobrane zagledale beli dan . . . Razdeliti se dajo vse dušne nje dela: 1) v povesti; 2) v razne spise, pesmi, prevode; 3) v liste; 4) v napeve i glasbenke. . . — Bodem tedaj vse dela, ki jih je zapustila, skerbno sobral, jih s svojo naj bolje previdnostjo vverstil in jih natisu, kakor hitro mi opravila mojega poklica pripusté, z njeno podobo izročil itd.“ — Kolikor vém jaz, priobčile so Novice l. 1858 str. 414 nekako pesmico Josipine Turnogradske — Tomanove iz „Kaiser-Albuma“ na Dunaju z naslovom: Donova, in l. 1859 je razglasil d) Vodnikov Spomenik povestno čertico njeno „Marula“ (str. 231—2), iz ktere na razgled bodi:

„Turški polomesec že sveti ponosno čez mnogo keršanskih dežel. . L. 1475 sklene tudi na Lemno zasadi kervavi svoj barjak. . . Naskok se začne. . Preplašeni begajo. Strah in obup jih objema. Nobeden več ne misli na zmago. . . Al kakor nebeška prikazen stopi na enkrat mej oplašene vojake krasna devica. Serčnost ji vžiga rudeče lica in prečudna, nepremagljiva moč ji šviga iz plamečih očes. „Marula!“ zavpijejo vsi vojaci kakor iz jednoga gerla. „Marula sim, Marula, hči vašega junaškoga zapovednika in vredna čem biti svojega očeta!“ Reče, verže raz sebe poverhno deviško obleko, odene bojno halo umorjenoga očeta, pokrije s teško čelado zlatolasno glavico in zgrabi z nježno desnico sabljo, ki je z njo očetova roka vodila trume vojakov v zmago slavivno. Krepko jo zasučé, stopi pred trumo vojšakov, in nagovori jih stermeče: „Junaci! bratje! Slavjani! Ne tamnite slave naroda! Pred vami stoji šibka, boja ne vajena deklica, — pa pred vami če planiti na sovražnika in zmagati al pasti! Gotovo vam ni volja, da prekosi v hrabrosti vas, vojake — junake! — Skažite se junake! Duh umorjenoga očeta nas vodi, pogum njegov me navdaja! Za mano na vraga!“

Kakor se dvigne severna sapa, in pritisne v oblake ob uri soparni na nebu sobrane, ter jih razžene, da se razmegli neba obok in sonce spet svojo moč zadobi, tak spodijo te besede strah in obup iz serca vojakov. Hujše in silneje se veržejo na sovražnika. Ponovljena moč jim navdaja serce. Vname se strašen boj. Turci vdarijo zopet na mesto. — Lemnjani se veržejo iz mesta na plan, kjer je sovražnikov in smerti strašen objem. Duh umorjenoga vodnika napolnuje kerstjane — in z njimi je božja pomoč. Zdaj pridejo kerstjanov nove trume v pospeh in zajamejo za herbtom preplašene Turke. Njih pogum spremeni se v strah, njih napad v pobeg, in njih zmaga — v pogubo. Premagani so in zmaga je s kerstjani. Lemna je prosta!

Pred terdnjavo ležé kupi vmirajočih in mertvih, polomnjeno orožje in razbit polomesec na okervenih tleh, — v Lemni se razlegajo pesmi zmagovavcev, i bliska ponosno se križ v sončni svitlobi.

To je storila hrabra Marula — Slavjanka —.“